

EKONOMISKA ANPASSNINGSPROBLEM I FINLAND

FÖREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING DEN 9. DECEMBER 1940

Av HUGO E. PIPPING

DÅ jag enligt älskvärd anmodan går att tala om ekonomiska anpassningsproblem i det nutida Finland, må det inledningsvis påpekas, att Finland i ung historisk tid har varit underkastat liknande, genomgripande strukturella förändringar med politisk orsak som de, vilka nu ha inträffat. Då Finland skildes från Sverige år 1809 var det en gammal ekonomisk enhet som bröts sönder. Då Finland 1918 blev självständigt, omgestaltades dess näringsliv, främst av den anledning, att utrikeshandeln med tiden starkt hade orienterats österut.

Tidens tempo vållade, att anpassningen i början av 1800-talet gick långsamt¹⁾. Det svenska myntet bibehöll sig ett par decennier framåt i landet. Med hjälp av handelsfördrag upprätthölls likaså den gamla arbetsfördelningen mellan Sverige och Finland, åtminstone till en början och till en del. Svensk malm gick fortfarande till järnbruken i Finland, som hade riklig tillgång på träkol. Exporten av vissa lantbruksprodukter från Finland till Sverige vidmakthölls i viss mån. Samtidigt trängde emellertid den ryska spannmålen in, och Finlands jordbruk klämdes mellan konkurrensen med den ryska säden och de småningom kringskurna avsättningsmöjligheterna till Sverige. Tillståndet under den flere decennier varande brytningstiden förvärrades genom svåra missväxter, så man kan säga, att Finland under hela förra hälften av 1800-talet kämpade med efterverkningarna av skilsmässan från Sverige. Under århundradets senare del och fram till världskri-

¹⁾ Jfr. förf:s studie »Landsbygdens sociala problem i Finland kring mitten av 1800-talet», i Ekonomiska Samfundets Tidskrift, ny serie, hft. 47 (1940), s. 3 ff.

EKONOMISKA ANPASSNINGSPROBLEM I FINLAND

FÖREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING DEN 9. DECEMBER 1940

Av HUGO E. PIPPING

DÅ jag enligt älskvärd anmodan går att tala om ekonomiska anpassningsproblem i det nutida Finland, må det inledningsvis påpekas, att Finland i ung historisk tid har varit underkastat liknande, genomgripande strukturella förändringar med politisk orsak som de, vilka nu ha inträffat. Då Finland skildes från Sverige år 1809 var det en gammal ekonomisk enhet som bröts sönder. Då Finland 1918 blev självständigt, omgestaltades dess näringsliv, främst av den anledning, att utrikeshandeln med tiden starkt hade orienterats österut.

Tidens tempo vållade, att anpassningen i början av 1800-talet gick långsamt¹⁾. Det svenska myntet bibehöll sig ett par decennier framåt i landet. Med hjälp av handelsfördrag upprätthölls likaså den gamla arbetsfördelningen mellan Sverige och Finland, åtminstone till en början och till en del. Svensk malm gick fortfarande till järnbruken i Finland, som hade riklig tillgång på träkol. Exporten av vissa lantbruksprodukter från Finland till Sverige vidmakthölls i viss mån. Samtidigt trängde emellertid den ryska spannmålen in, och Finlands jordbruk klämdes mellan konkurrensen med den ryska säden och de småningom kringskurna avsättningsmöjligheterna till Sverige. Tillståndet under den flere decennier varande brytningstiden förvärrades genom svåra missväxter, så man kan säga, att Finland under hela förra hälften av 1800-talet kämpade med efterverkningarna av skilsmässan från Sverige. Under århundradets senare del och fram till världskri-

¹⁾ Jfr. förf:s studie »Landsbygdens sociala problem i Finland kring mitten av 1800-talet», i Ekonomiska Samfundets Tidskrift, ny serie, hft. 47 (1940), s. 3 ff.

gets utbrott 1914 lades jordbruket om, så att huvudvikten fästes vid animalisk produktion. Träförädlingsindustrierna, först såg-industrien och sedan pappersmasseindustrierna, togo samtidigt fart.

Efter Finlands skilsmässa från Ryssland 1918 förestod en ny genomgripande omläggning av Finlands näringsliv¹). Den stora importen av råvaror och livsmedel (främst spannmål) från Ryssland till Finland föll bort. Samtidigt avstannade Finlands export till Ryssland av animaliska lantbruksprodukter samt av industri-varor, främst pappersprodukter. Rysslands anpart i Finlands utrikeshandel sjönk snabbt från 30 till blott ett par procent. Till denna omkastning bidrog inte endast det nya statsrättsliga förhållandet, utan också det inträffade regimbytet i Ryssland. Strukturförändringarna i Finlands näringsliv gjorde sig gällande inte bara inom utrikeshandeln och de av den beroende produktiva näringarna. Även Finlands transportvägar måste bli andra. Handelen med Ryssland hade till största delen gått landvägen, medan de nya förbindelserna västerut måste söka sig väg över havet. I Finlands betalningsbalans bortföll även sådana »osynliga« poster, som härrörde från den i landet förlagda ryska militären och villabosättningen.

Till åtskillnad från anpassningsprocessen i början av 1800-talet försiggick omläggningen efter 1918 snabbt. Den var faktiskt delvis förberedd därigenom att Finlands utrikeshandel redan före världskriget i någon mån hade orienterat sig västerut. Den underlättades av de första fredsårens varuhunger och av den — i övriga hänseenden ödesdiga — värdeförsämring, som Finlands mynt undergick. Anpassningen påskyndades av de ledande industrimännens skicklighet och av viljan att befästa Finlands nyvunna självständighet. Tendensen att åstadkomma ökad självhushållning och större mångsidighet i näringslivet accentuerades ytterligare under den stora ekonomiska världsdepressionens tid.

Det nya världskriget, med tyåtföljande avspärring, Rysslands anfall på sitt lilla grannland och freden i Moskva ha ställt Finland inför anpassningsproblem av stor räckvidd. De kunna i huvudsak uppdelas i följande fyra huvudgrupper:

I. Strukturella förändringar, framkallade av landavträdelserna och av nödvändigheten att placera den från dem utvandrade befolkningen i produktivt arbete.

¹) Jfr. förf:s uppsats »Huru invercade skilsmässan från Ryssland på Finlands näringsliv?«, i Nordisk Tidskrift, ny serie 15 (1939).

II. Åtgärder betingade av handelsspärren västerut och av den yppade bristen på livsmedel och råvaror.

III. Åtgärder beroende av en eventuellt varaktigare omorientering av utrikeshandel och näringsliv i sammanhang med möjligen inträffande strukturella förskjutningar inom hela Europas ekonomiska liv.

IV. Ändringar i förhållandet mellan enskild och offentlig drift och i kreditmaskineriet.

I.

Den genom freden i Moskva förlorade arealen uppgår i Karelen till 25,600 km² och i Lapplands och Uleåborgs län till 9,200 km², vartill kommer det utarrenderade Hangöområdet. Inalles har ungefär en tiondedel av Finlands totala areal övergått i Rysslands händer¹).

De förlorade områdena innehöllo dels rika naturskatter, främst skogar, men också mycken odlad jord, ett stort byggnadskapital, industrianläggningar och ett gott kommunikationsnät. Förlusterna illustreras blott bristfälligt, då de angivas i procenttal. Ett lika allvarligt fenomen är samarbetets och arbetsfördelningens rubbning.

Enligt beräkning är det cirka 10 % av Finlands normala års-skörd som går förlorad, mest råg, minst havre och korn. Huru stor minskningen av den animaliska produktionen kan bli, är svårt att säga. Största delen av kreatursstammen räddades över till Finland. Men stora betesmarker ha överlåtits, foderskörden var dålig i år och nedslaktningen har varit betydande. Följden är en minskning i mjölk-, smör- och ostproduktionen, som har föranlett långt gående ransoneringsåtgärder.

Härtill kommer förlusten av det i ekonomiebyggnader, bostäder m. m. investerade kapitalet, vilken förmodligen ligger i närheten av samma proportionstal av tio procent, ja kanske högre, eftersom det delvis var fråga om för Finlands förhållanden tätt befolkade jordbruksbygder, med stor ansamling av realkapital.

De avträdde områdena innehöllo stora skogsbestånd, delvis de bästa tänkbara kvalitetsskogar. Det rör sig även här kring 10 % minskning, såväl i areal som i årlig tillväxt. Förhållandevis har förlorats mest gran och björk.

¹) Jfr. för detta avsnitt E. H. Kranck, »Ekonomisk-geografiska synpunkter på landavträdelserna 1940«, i Ekonomiska Samfundets Tidskrift, ny serie, hft. 49 (1940).

Östra Finland, speciellt Vuoksensdalen hade under de senaste decennierna utvecklat sig till ett viktigt industrigebit, stundom kallat Finlands Ruhr. Sågindustrien hade gamla anor i Karelen, och pappersindustrien hade utvecklat sig raskt. Stora anläggningar ha nu gått förlorade. Enbart Finlands cellulosaindustri har förlorat 25 % av sin forna kapacitet och fanerindustrien 14 %. Dessutom ha betydande lager stannat i ryska händer, t. ex. de stora trävaruupplagen i Trångsund och Björkö.

Det är omöjligt för mig att räkna upp alla de industriella förlusterna. Bland dem som främst förtjäna antecknas, är landets enda konstsilkefabrik samt kvarnar, vilkas kapacitet uppgick till ungefär en femtedel av hela kvarnindustriens. Den ena av landets två råsockerfabriker stannade på ryskt område.

Också på kraft- och kommunikationsväsendets område äro stora förluster att nämna. Den största var Rouhiala kraftverk (132,000 turbin HP). Inalles 20 % av landets hydroelektriska kraftproduktion gick till spillo.

Av järnvägsnätet stannade i runt tal 1,000 km på den ryska sidan, d. ä. en femte- å en sjättedel av det hela. Dessutom avskars förbindelsen mellan två trafiksektioner.

Kanske svårast att bära och att ersätta är förlusten av Saima kanals mynning. Kanalen har varit en outhärlig trafikled mellan skogs- och industrigebiten vid inlandsvattnen och hamnarna vid bottnen av Finska viken. Nu är denna utfartsled spärrad och de viktiga exportplatserna Viborg, Trångsund och Björkö i rysk ägo. Trafiken genom Saima kanal närmade sig 1 miljon ton per år. De förlorade hamnarna — plus Hangö — hade förmedlat ungefär en fjärdedel av landets hela utförsel.

Den sammanlagda befolkningen i de avträdde områdena närmade sig en halv miljon, därav en femtedel stadsbor. Praktiskt taget alla ha ansett sig höra hemma i Finland och ha där velat skapa sig en ny tillvaro.

Utgående från denna enastående folkflyttning i förening med de gjorda förlusterna av produktionsmedel ställs Finland inför stora anpassningsuppgifter. Anpassning kan i detta som i andra fall betyda två olika saker, antingen att man inskränker sig i något slags proportion till vad man har förlorat, eller ock att man söker återvinna vad man har gått miste om genom nyanläggningar. I anslutning härtill sönderfalla problemkomplexen i två huvudgrupper, ett egendomsfördelningsproblem samt ett sysselsättnings- och produktionsproblem.

Egendomsfördelningsproblemet har man sökt lösa dels genom en lag om ersättning av egendom, förlorad genom landavträdelserna, dels genom en lag angående förmögenshetsöverlåtelseskatt. Sysselsättnings- och eigendomsfördelningsproblemen i förening har föranlett en lag om snabbkolonisation. Med den avsågs också att driva upp nyodling och livsmedelsproduktion, men rörande verkningarna i just detta avseende ha betänkligheter senare inställt sig.

Ersättningsproblemet komplicerades därav, att även skadorna på grund av luftbombardemangen i det nuvarande Finland skulle betalas. Regeringens ursprungliga förslag innebar, att den obligatoriska krigsförsäkring, som tidigare hade fått till stånd, skulle slopas och att alla förluster på grund av krig och landavträdelse skulle föras under en hatt. Detta förslag blev inte antaget av riksdagen, detta emedan den hade höjt ersättningarna till karelarna så pass betydligt utöver de av regeringen tilltänkta beloppen, att en finansiering på offentlig väg av alla skadestånd ansågs omöjlig. Därför överlämnades åt dem, som hade lidit förluster på det nuvarande Finlands område, att inom ramen för den gällande, ömsesidiga krigsförsäkringen klara ut sina mellanhavanden. Åtgärden innebär givetvis en belastning av fastighetsägarna i detta minskade Finland, utöver den åderlåtning, som drabbar dem i form av förmögenshetsöverlåtelseskatten, varom strax skall bliva tal. Det har dock visat sig, att de första beräkningarna av krigsskadorna hade skett i överkant. Enligt de nu i huvudsak slutförda värderingarna skulle hela försäkringssumman stiga till 700 miljoner mark, varav för lösegendom cirka 150 miljoner. Detta betyder att i försäkringspremier skulle uttagas för fastigheter något mera än 2 % av brandförsäkringsbeloppet i städerna och något under 1 % på landsbygden samt för lösegendomen cirka 1½ % i städerna och inte fullt 1 % på landet.

Ersättningen för förlorade innehav av jord och fastigheter samt för fordringar i de avträdde områdena höjdes av riksdagen avsevärt utöver de av regeringen föreslagna beloppen, men en gräns uppåt måste givetvis bestämmas. Maximigränsen för full ersättning sattes vid 320,000 mark. Stiger den förlorade egendomen till högre belopp, utgår ersättningen enligt en degressiv skala, ända ned till 10 %, dock så att det högsta ersättningsbeloppet för enskilda personer är 2 miljoner samt för bolag, kommuner och församlingar 10 miljoner mark. Kontant betalas 10,000 mark. Resten utgår i statsobligationer. Dessa äro i sin tur av två olika slag. Fyra pro-

cents obligationer med 5 års löptid utgivas i främsta rummet till ett belopp, som anses motsvara inkomsten av förmögenhetsöverlåtelseskatten (cirka 6 miljarder mark) och sådana lämnas främst till dem, som skola få full ersättning, d. v. s. till de små förmögenhetsobjektens innehavare. De övriga obligationerna löpa med $2\frac{1}{2}$ % och beräknas bli utgivna till ett belopp på 3 miljarder mark.

Borgenärernas ersättning blir också nedskuren i samma proportion som gäldenärernas, vilket givetvis betyder stora förluster för kreditgivare. Undantag måste dock göras för obligationslån. Hittills har en affärsbank, verksam nästan uteslutande på det förlorade området, inställt sina betalningar. Landets behållna sparbanker hjälpa till med avvecklingen av de upphörande institutens affärer genom ett stort räntefritt lån på 100 miljoner mark.

Höjningen av skadeståndsbeloppen enligt riksdagens beslut betydde självfallet också ett behov att vidga basen för förmögenhetsöverlåtelseskatten utöver det som regeringen föreslagit. För bestämmelserna härom kan jag inte nu redogöra i detalj, men några antydningar torde vara på sin plats. Skatten är progressiv. Maximiprocenten är för enskilda 20 % och för bolag och stiftelser 15 %. Uppbörden fördelas på fem år, och betalningen kan i viss, men begränsad omfattning, ske i värdepapper.

Skadestånd och förmögenhetsöverlåtelseskatt er ord, som under de senaste månaderna ha varit i var mans mun. Speciellt vållade deklarationen av det i den beskattningsbara förmögenheten inrymda lösöret vanligt folk bekymmer. Djupa ingrepp i äganderättsförhållandena göras, och de komma snart att bli förnimbara i verkligheten, då uppbörden börjar. Finansieringen öppnar jämt nya problem såväl för enskilda som för det allmänna. Ingen vill vara olycksprofet, men mången spørjer, huru allt skall avlöpa och huru de likvida medlen skola kunna uppbringas. I synnerhet hör man sägas, att det hela inte kan genomföras utan inflation.

Snabbkolonisationen skall så fort som möjligt ge karellare och hangöbor tak över huvudet och bereda de hemlösa lantbrukarna tillfälle att fortsätta sin verksamhet. Tillsvidare äro de inhysta i olika delar av landet, enligt en viss plan, som emellertid inte överensstämmer med den definitiva kolonisationsplanen. På basen av inkomna ansökningar beräknas, att inalles borde skapas inemot 40,000 nya lägenheter, av dem cirka 25,500 egentliga od-

lingslägenheter, cirka 9,000 bostadslägenheter och resten blandformslägenheter. Härtill skulle åtgå 330,000 hektar, hälften odlad jord och hälften odlingsbar jord, samt därutöver skog.

I främsta rummet skall denna jord tagas från staten, kommunerna, församlingarna och bolagen. Men då sådan jord inte står till buds i värst stora kvantiteter, faller huvudbördan på enskilda jordägare, enligt en progressiv skala, i förhållande till deras innehavda jordareal. Tvångsuttagningen kommer att drabba de sydliga delarna av landet illa, därför att de större godsena finnas där. Den drabbar dem värst också därför, att i dessa trakter nästan all odlingsbar jord har tagits i anspråk redan förut, så att man enligt det uppgjorda programmet i stället tar så mycket mera av den odlade jorden i stället. Sålunda är i Nylands län proportionen den, att $\frac{2}{3}$ av den för kolonisation uttagna arealen utgöres av färdigt odlad jord, medan man i Kuopio län (Savolaks) tager blott $\frac{1}{3}$ odlad jord. I bägge länen tages ut lika mycket mark inalles, ehuru Kuopio län är mera än tre gånger så stort som Nylands. På planeringen har verkat också den omständigheten, att karellerna av skäl, som inte alltid haft blott med odlingsmöjligheterna att skaffa, ha strävat till de sydliga delarna av landet. Faktiskt äro odlingsbetingelserna t. ex. i de nordösterbottniska älvdalarna alldeles utmärkta.

Det var anledning att från början befara, att intressekonflikter skulle yppa sig¹⁾. De ha likväl blivit större än man kanske kunde ana, emedan så svåra komplikationer ha tillstött, främst på livsmedelsförsörjningens område.

För det första visar det sig, att man inte kan genomföra jordstyckningen så hastigt som man hade tänkt sig, och speciellt att jordens förseende med inventarier och byggnader drar ut på tiden. Det beräknas att vid årsskiftet 1940/41 inemot 7,000 lägenheter skola vara färdigbildade.

För det andra har omfattningen av koloniseringen blivit större än man ursprungligen hade tänkt sig — ungefär 25 % flere lägenheter än den s. k. Kivimäkikommittén kalkylerade med — och följden är, att jordägarna drabbas hårdare av jorddelningen; bl. a. blir proportionen mellan deras byggnadskapital och deras bevarade arealer i flere fall orimlig. Detsamma gäller förhållandet mellan jordarealen och den anställda arbetskraften, som

¹⁾ Jfr. härom förf:s uppsats »Återuppbyggnads- och skadeståndsproblem i Finland», i Nordisk Tidskrift, ny serie 16 (1940), s. 227—228.

löper fara att i många fall avskedas och bli arbetslös. Den anställda arbetskraften skall visserligen ha rätt till inlösen av jord för sin räkning också den, men därigenom ökas ju blott behovet av kolonisationsjord. Det är dessutom osäkert, huru den skall reda sig med den jord den får. Samma tvivelsmål ha uttalats också beträffande de förflyttade karelarna, vilka ha varit starkt beroende av biförtjänster på skogsarbeten och körslor. Så länge de nuvarande inskränkningarna av träförädlingsindustriernas export bestå, komma småbrukarnas sidoinkomster att vara starkt begränsade.

För det tredje har livsmedelstillgången i landet gått ned betydligt, dels på grund av den i Karelen kvarblivna skörden, dels på grund av ogynnsam väderlek, dels också därför att kriget störde de normala lantbruksarbetena. Då ytterligare tillförseln av både foder- och gödningsmedel samt av spannmål och fettämnen utifrån på grund av trafikspärren är begränsad, har Finland ställts inför nödvändigheten att betänka sig om och om igen inför varje åtgärd som kan antagas minska livsmedelsproduktionen. Att styckningen av de större lägenheterna åtminstone i förstone skulle leda till en sådan minskning är ganska tydligt ådagalagt genom diverse fackmannautredningar.

För det fjärde förutsätter en varaktig ökning av livsmedelsproduktionen uppenbarligen en större nyodlingsverksamhet än den som förutsatts i programmet för snabbkolonisationslagens tillämpning. Det saknas inte förutsättningar för rövning av ny odlingsmark. Redan under normala förhållanden har den odlade arealen i Finland ökats med nära 50,000 hektar per år under 1930-talet. Ett bolag har nu bildats för att bedriva nyodling i stor skala, och jordägarna eftersträva att ordna om uppskov med tillämpningen, så att de hellre bleve i tillfälle att utföra nyodlingar och avstå dem än sina äldre, vanligen centrala och inbördes sammanhängande åkrar. Även för karelarna själva kan ett uppskov vara till fördel. Det är kanske trots allt bättre att en tid bo provisoriskt under en annans tak, än att oförmedlat bygga upp sitt eget från grunden i blixtempo i en obekant trakt.

För det femte inställa sig ohjälpliga komplikationer därigenom, att placeringen av de finskspråkiga kolonisterna i de sydliga delarna (Nyland och sydvästra Finland) betyder att de sprängas in i en förut övervägande och t. o. m. uteslutande svenskspråkig miljö. Ur den finlandssvenska nationalitetens synpunkt skulle detta betyda ett hårt slag. Också ekonomiska olägenheter uppstå

i samband med språkblandning — bl. a. på skolväsendets område — och man bör under alla förhållanden komma i håg, att språket är en social faktor så god som någon annan.

Jag har så utförligt uppehållit mig vid jordfrågan i Finland, därför att den kanske främst upptar den allmänna uppmärksamheten. Det är givet att jordanskaffning åt de hemlösa karelarna är en patriotisk honnörspålit och att deras inpassande i det ekonomiska livet som självständigt arbetande medborgare är både ett ekonomiskt och socialt intresse av brådsakande ordning. Men tiden är en ekonomisk faktor, också på annat vis: det är fara i dröjsmål med livsmedelsförsörjningen och det är omöjligt att löpa fortare än tiden redan i fråga om själva styckningsförfarandet. Tidsaspekten inställer sig här också därför, att de uppställda problemen gälla landsbygden och landsbygdens befolkning, vilken som bekant är rätt beständig i sina gamla vanor och har svårt för en snabb anpassning efter nya förhållanden; detta har avseende både på dem som skola avstå jord och dem som skola få jord. Det är omöjligt att göra några förutsägelser om vilken den slutliga lösningen blir, men i betraktande av livsmedelssituationen och med hänsyn taget till lantarbetarnas förhållanden och de språkliga synpunkterna, synes det nästan sannolikt, att det hittillsvarande programmet blir modifierat.

I alla händelser kommer jordbrukets struktur i Finland att genomgå förändringar utöver dem, som redan hade inträffat under decennierna efter skilsmässan från Ryssland, då arrendelägenheter friköptes och en omfattande kolonisering verkställdes. Småbruket kommer att dominera ännu mera än förr och få ökad betydelse även i de delar av landet, där dock i viss utsträckning ha förekommit större brukningsenheter. Det har sagts, att detta kommer att betyda, att den animaliska produktionen förhållandevis ökas. Rörande jordbruket i norra Finland vet man ej ännu med full säkerhet, vilken dess typ kommer att bli. Att det har stora utsikter tack vare sommarljuset och en god jordmån, torde vara säkert.

En klart entydig och detaljerad målsättning för lantbrukets framtid kan man i närvarande skede inte ge. Tydligt är, att inom de nya, snävare landgränserna en ökad självförsörjning måste eftersträvas, både av militära skäl och med tanke på vardagens försörjning vid avspärning. I så fall måste emellertid också andra problem lösas, hänförande sig till anskaffningen av foder- och gödningsämnen. Speciellt behovet av inhemska fodermedel träder

i förgrunden. Den välkända O. I. V.-metoden är härvidlag en god hjälp, och den kan sannolikt ytterligare utvecklas. Frågan om fodercellulosans användning skall väl också få sin lösning. För det egentliga åkerbrukets räkning äro åtgärder för kvävetillverkning förmodligen på sin plats.

Överhuvud är alltså troligt, att utvecklingen skall fortgå i den förut inslagna riktningen: ökning av arealen, ökning av intensiteten, större mångsidighet. Får landet leva i fred, finnas förutsättningar både för detta och för en lösning av koloniseringsproblemet.

II.

Jag övergår nu till den andra avdelningen av min framställning, som hänför sig till den anpassning av produktionen och sysselsättningen, som betingas av handelsavspärrningen. Delvis är frågan redan besvarad, i den del nämligen som hänför sig till livsmedelsproduktionen. Det må blott tilläggas, att något livsmedel har fått in, dels över Petsamo, dels från Ryssland. Under andra förhållanden skulle Finland säkert ha kunnat tillgodose en stor del av sin efterfrågan i Danmark emot försålda trävaror.

Sett ur sysselsättningens synpunkt är det tydligt, att lantbruket skall kunna taga hela sin kapacitet och nästan litet därutöver i anspråk; felet är ju bara, att just kapaciteten har nedgått med minst en tiondedel. Men huru det kommer att gå med den del av kapaciteten, som hänför sig till skogsbruket, därom är det svårt att uttala några spådomar, då man inte vet, huru länge stagnationen inom de exporterande träförädlingsindustrierna kommer att vara och vilka anspråk som komma att ställas på leverans av ved och brännkol.

Industrien i Finland har hittills varit ganska skarpt uppdelad i exportindustri och hemmamarknadsindustri. Exportindustrin har omfattat sågade varor — även pappersved — faner, trådrullar, slipmassa, cellulosa, papp och papper. En förskjutning inom hela denna grupp har sedan länge ägt rum. Utförseln av kemisk massa och papper har under de senaste decennierna ökat på bekostnad av exporten av sågade trävaror.

Hemmamarknadsindustrien, som på sin tid delvis uppkom såsom en exportindustri i förhållande till Ryssland, har under det senaste decenniet utvecklat sig raskt och blivit mångsidigare. Vi avläsa detta i importstatistikens siffror för fördelningen av införseln på två huvudgrupper:

	Näringsmedel och färdiga varor.	Råvaror och halvfabrikat.
1923—25	55,5 %	44,5 %
1923—25	34,0 %	66,0 %

Jämsides med den relativa nedgången av livsmedelsimporten har även införseln av andra färdiga varor gått ned. Samtidigt har importen av råvaror och halvfabrikat och maskiner relativt stegrats. På grund av denna utveckling har Finland blivit något mindre beroende av sin utrikeshandel än förut. Men industriens arbetsmöjligheter äro dock fortfarande på ett avgörande vis beroende dels av råvaruimport, dels av exportmöjligheter. Sviker det i dessa avseenden, måste sysselsättningen betänkligt gå ned och försörjningen med viktiga produkter försämrast.

Krigsavsparningen visar sig ha vållat befarat avbräck. Vi få utgå ifrån, att Finlands handel med Östersjöländerna — Ryssland, de baltiska staterna, Polen, Danzig, Tyskland, Danmark, Sverige — enligt tidigare statistik (för 1938) omfattade blott 24,6 % av den totala exporten och 43,2 % av den totala importen. Även om en ökning av denna handel kan fås till stånd — och den frågan står högt på dagordningen just nu — kan full industriell sysselsättning knappast nås enbart inom denna ram.

I själva verket visar importvärdet för januari—juli 1940 en nedgång med nära hälften i förhållande till år 1939 och exporten under motsvarande tider en minskning med drygt tre fjärdedelar.

Med denna nedgång i utrikeshandeln korrespondera produktionsinskränkningar inom industrien, med tyåtföljande nedgång i sysselsättning. Sågindustriens produktionsvolym har legat ungefär vid hälften av fjolårets och pappersindustriens vid omkring en tredjedel.

Hemmamarknadsindustrien har delvis kunnat draga en viss nytta av handelsspärren och den genom licenssystemet kringskurna importen. Konkurrensen med de färdiga varorna har bortfallit, och i den mån råvaror ha stått till buds, har det inte saknats arbetsuppgifter och avsättning. Metall- och maskin- och textilindustrierna ha haft stor produktionsökning och god efterfrågan under år 1940, dels från militärens sida, dels genom hamstringen, tills ransonering av beklädnadsvaror nyss infördes. Byggnadsmaterialieindustrierna, bl. a. cementindustrien, ha lidit av den nedsatta ordinarie byggnadsverksamheten, men ha haft andra beställningar för militära syften och för reparationsbehoven.

Huru länge möjligheter för produktionens fortgång föreligga,

återstår att se. Importen av textilråvaror har under förra hälften av 1940 starkt nedgått, och detsamma gäller införseln av järn och järnvaror. Importen av maskiner och trafikmedel har varit starkt decimerad. Införseln av stenkol och oljor visar sig vara överraskande stor.

Emellertid må man minnas, att värdesiffrorna för åren 1939 och 1940 inte äro jämförbara på grund av att prisen på importvaror ha stegrats — för stenkol och koks med det dubbla — och emedan prisen på flera exportvaror ha gått ned. Denna prisutveckling är givetvis att beteckna såsom ogynnsam. Handelsbalansen för årets sju första månader torde i år uppvisa ett deficit på över 1 miljard mark i år mot ett litet plus under motsvarande tid i fjol. Under de senaste månaderna torde resultatet knappast ha förbättrats.

Alltså: läget är ovisst både i fråga om exportmöjligheterna och beträffande råvaruimporten. Lyckligtvis har arbetskraften hittills kunnat sysselsättas, respektive dirigeras in på andra områden, bl. a. därför att vedbehovet har krävt omfattande skogsarbeten, vilka ha kompenserat industriens minskade efterfrågan på träråvara. Även andra allmänna arbeten ha varit i gång.

Det överraskande är alltså, att sysselsättningen hittills har kunnat hållas uppe utan andra omfattande anpassningsåtgärder än dem, som annars ha varit betingade. På utrikeshandelns område bör dock märkas, att handels- och betalningsöverenskommelser ha kommit till stånd, bl. a. med Danmark. Trots detta har Finlands handel med Danmark nedgått med cirka hälften.

Till anpassningen i betydelsen av inskränkta levnadsvanor hör givetvis också hela det omfattande ransoneringssystemet, men en redogörelse för det får inte plats här.

III.

Om vi antaga, att avspärrningen dock en gång tager slut, uppstår frågan, om en mera varaktig anpassning skall bli nödvändig inför en ny tids krav. Svaret blir slutligt beroende av världshandelns omgestaltning efter krigets slut. Alla planer bli därför provisoriska. Vissa konturer skymta dock redan.

Alldeles tydligt riktas uppmärksamheten på Finlands råvaror och deras förädling. Redan tidigare ha särskilt landets metalliska tillgångar varit föremål för ett intresserat studium. Jag nämner, att koppargruvan vid Outokumpu har visat sig vara synnerligen givande och att på avfallsbränder från den har byggts en inhemsk

järn- och ståltillverkning, som bl. a. har varit kapabel att leverera järnvägsräls. Ett kopparverk för förädling har också uppförts, medan förut endast kopparkoncentrat exporterades. Vidare må nämnas nickelfyndigheterna i Petsamo, och det har talats om andra. Även möjligheterna för nya järnfyndigheter utöver de tidigare kända och ganska magra, synas nu bedömas fördelaktigare än för några år sedan¹⁾.

Det förefaller högst sannolikt, att Finlands industriella produktion mera än hittills kommer att bryta sig nya banor just på metallindustriens område. Till en sådan utveckling bidraga naturligtvis också andra orsaker än de rent ekonomiska.

En omläggning av produktionen kan tänkas nödvändig inom skogshushållningen och träförädlingsindustrin. Frågan gäller dels, om trä- och pappersprodukternas avsättning i världen varaktigt kommer att försvåras, dels om bristande tillförsel kommer att tvinga till användning av träet för allehanda på kemisk väg framställda surrogatprodukter.

Redan pappersindustriens framväxt har i gångna år framkallat en ändring av skogshushållningsplanerna, i det att klenvirket har fått ökad användning. Nu måste man bereda sig på, att nyodlingen i stor utsträckning skall ske på skogens bekostnad. Om därtill trä skall användas t. ex. som textilråvara och om träkol och ved skall ersätta bensin och stenkol i växande utsträckning, så får skogshushållningen en alldeles annan aspekt. Även bristerna i vattenkraftförsörjningen, framkallade genom landavträdelserna och lågvattnet, kan komma att öka bränsleåtgången. Till förändringar i skogshushållningen kan också i sinom tid medverka, om köparna av Finlands skogsprodukter kanske bli mindre benägna att köpa färdiga produkter och halvfabrikat och mera intressera sig för råvarorna, närmast pappersveden. Somliga mena i själva verket, att Finland under någon tid framåt kanske får finna sig i att relativt mera lägga an på råvaruextraktion, både av trä och mineraler.

Slutligen uppstår frågan, huruvida man under så ovissa omständigheter som de närvarande skall inlåta sig på att uppföra nya förädlingsindustrier. Beträffande en del av de i östra Finland belägna industriföretagen är det klart, att ett återuppbyg-

¹⁾ Jfr. E. H. Kranck: »Om våra mineraltillgångar och mineralprospekteringen i Finland under de senaste åren», i Ekonomiska Samfundets Tidskrift, ny serie, hft. 38 (1937), s. 77.

gande av dem inte kan komma i fråga, emedan de helt och hållet voro beroende av där förefintliga råvarutillgångar, vilka jämväl ha gått förlorade.

Men ur vilka synpunkter skall man betrakta t. ex. en eventuell anläggning för tillverkning av träsocker? Är en sådan behövlig för alla de eventualiteter, med vilka vi nu ha fått stifta bekant-skap? Har den betingelser att leva under »normala» förhållanden? Eller: huru skall man lämpligen åstadkomma en ekonomisk pro-duktion av t. ex. sprit ur sulfitlut eller av cellulosafoder, om den ordinarie cellulosatillverkningen ligger nere?

Det är svårt för en generation, som har sett pappersindustrien utveckla sig till landets ledande, att föreställa sig att dess saga nu vore mera eller mindre all och att skogen som råvara nu borde användas för väsentligen andra ändamål eller ge vika för åkern. Än så länge känner man sig manad till försiktighet. Världens be-hov av pappersvaror måste väl dock antagas bestå, vad som än kommer att hända. Däremot bör man förmodligen noga tänka sig in i frågan, huru träförädlingsindustriens produktionsapparat pro-visoriskt kunde användas för andra ändamål.

Ytterligare tvenne betingelser för den ekonomiska verksamhe-tens fortgång måste beröras, nämligen vattenkraften och trafik-lederna. Det gäller både att taga igen vad som förlorats och att verkställa en anpassning efter nya krav.

För Finlands industri var förlusten av den monterade forskraf-ten kännbar (cirka 20 %). Lyckan fogar att nya kraftverk just ha blivit eller skola bli färdiga. De torde dock inte kunna kom-pensera vad som har gått förlorat, i synnerhet inte vid rådande, långvariga vattenbrist. Det torde alltså kunna tagas för givet att forstillgångarna uppe i Uleå älv skola byggas ut och tagas i an-språk så fort som möjligt. Riklig tillgång på hydroelektrisk kraft är i själva verket en av de grundläggande förutsättningarna för vissa tänkbara nygrundningar, t. ex. av kemisk industri.

Järnvägsnätets hopknytning i öster erbjuder inte några större vanskligheter; det är fråga om ett tiotal kilometer endast. Värre är svårigheten att få till stånd lämpliga utskeppningshamnar i stället för de förlorade och att hindra en överbelastning av de till dem ledande banorna. Ett intensivare utnyttjande av norra Fin-land och av den i Petsamo befintliga hamnen förutsätter sannolikt ett banbygge i nordlig riktning.

Svårast att lösa äro de problem som ha inställt sig i samman-hang med Saima kanals spärrning. Planer ha framkastats på en

ny kanal till Kymmene älvs vattensystem, men det förefaller som om de icke vore realisabla. Däremot kan man väl tänka sig en utvidgning av den redan nu i mindre skala förekommande flottningen av virke från Saimavattnen till Kymmene. I övrigt får man sannolikt tänka sig kanaltrafiken kompenserad med ökade järnvägstransporter.

IV.

Om en genomgripande omläggning eller omriktning av Finlands näringsliv skall äga rum, förutsätter detta en investeringsverksamhet, så omfattande, att de om produktionsmedel och produktionsfaktorerna konkurrerande utbyggnadsbehoven rätt nog måste jämföras och prövas. Därav följer ganska ofrånkomligt, att den nödiga koordineringen sker genom offentligt ingripande, och det ligger nära till hands att i synnerhet övervakningen kommer att ske med hjälp av kreditmaskineriet och kontroll av det.

Det är inte små anspråk som komma att ställas på Finlands kreditmekanism under den kommande tiden. Vi måste utgå ifrån att militära behov komma att lägga beslag på en stor del av nationalinkomsten. Koloniseringen kommer att kräva en omfattande nyodlings- och byggnadsverksamhet. En utbyggnad av produktionsapparaten i form av industriella nyanläggningar, förbättrade kommunikationer etc. kommer att kräva en väldig mobilisering av kredit.

Alla dessa investeringar måste ske under exceptionellt ogynnsamma förhållanden. Nationalinkomsten är reducerad på grund av avspärrningen. Beskattningen har antagit för Finland enorma proportioner och slukar en stor del av nationalinkomsten; enbart de direkta militära utgifterna stiga i budgeten för nästa år till 2 miljarder mark. En viss kompensation ligger i de beskurna konsumtionsmöjligheterna, men nationalinkomsten har sannolikt gått ned i relativt ännu högre grad. Utländsk kredit kan uppenbarligen erhållas blott i begränsad omfattning, och då exporten är hämmad, måste man se till att investeringarna i så stor utsträckning som möjligt verkställas med inhemska produktionsmedel. Den allra största aktsamhet måste således iakttagas vid disponeringen såväl av de reala produktionsmedlen som av kreditinrättningarnas resurser. En snabb utmogning är nödvändig.

Det kan visserligen sägas, att penningmarknaden i Finland för ögonblicket är lätt. Trots att staten uppenbarligen har stora krediter i bankerna, sitta dessa med lediga kassor; i synnerhet

ha de korta inlåningsräkningarna vuxit. Denna situation är emellertid mera skenbar än verklig. De svällande checkräkningarna måste i Finland liksom annorstädes främst förklaras av att affärernas och industriernas lager ha tömts. Så snart varor stode att få, skulle de fyllas på nytt och checkräkningarna tagas i anspråk.

Resultatet kan knappast vara mera än ett, nämligen att det behövs en konstruktiv politik. Det behövs en planering av produktionen både för att de oundgängligaste behoven skola tillgodoses och för att de produktiva krafterna skola disponeras på ett så rationellt sätt som möjligt, och det behövs en fördelning av tillgänglig kredit i överensstämmelse med dessa reala krav, kanske med frångående av de vanliga räntabilitetsnormerna.

För att lösa dessa uppgifter ha två kommittéer tillsatts, den ena under ordförandeskap av professor Bruno Suviranta, med uppgift att skapa en överblick av möjligheterna för produktionslivets stärkande och utvidgande och jämväl att undersöka utsikterna för finansieringen av ett stort investeringsprogram. Samtidigt har tillsatts en kommission under ordförandeskap av direktör V. Tanner, som närmast har att hålla ett öga på de monetära förhållandena. Dessa bägge organ skola givetvis ha nära kontakt med varandra. Deras verksamhet är emellertid än så länge alltför mycket i sin begynnelse för att man skulle våga ställa något horoskop.

I sammanhang med frågorna om planläggning av produktionen och dess finansiering dyker ofelbart upp ett annat spörsmål, nämligen förhållandet mellan staten och den privata företagarverksamheten.

Att staten i den nuvarande situationen har stora och krävande uppgifter behöver inte särskilt understrykas. Utrikeshandeln måste noga övervakas av statsmakten, som i flere fall själv måste uppträda som importör och exportör. Kommunikations- och kraftnätets utbyggande faller väsentligen på staten. Via finanspolitiken har den sitt grepp om kreditlivet. Betalningsmedelsförsörjningen och kreditlivet behärskas av Finlands Bank. Priskontrollen och ransoneringen är en offentlig angelägenhet av första rang. I kolonisationsverksamheten måste staten taga en ledande del.

Frågan är likväl öppen, i vilken mån staten inom den produktiva verksamhet, som nu måste fås till stånd, verkligen själv skall eller bör uppträda såsom företagare eller blott skänka sin medverkan genom en noggrann planläggning och genom en övervakning både av nyinvesteringen och av prisgestaltningen. Stora principiella avgöranden förestå här, utan att man dock vågar göra

några andra förutsägelser, än att det offentliga inflytandet på det ekonomiska livet i Finland liksom annorstädes uppenbarligen kommer att växa på ett avgörande vis, och att man nästan med visshet kan antaga, att statsverket i Finland — som redan förut bedriver en omfattande företagaverksamhet både som skogsägare och som cellulosaproducent och som innehavare av praktiskt taget hela järnvägsnätet — i framtiden kommer att förvalta en betydligt större del av nationalförmögenheten än förr. Ty en god del av påtänkt produktiv verksamhet är av den art, att den enskilda företagsamheten knappast kan taga de med de nuvarande omständigheterna förenade riskerna, och en annan del är av den art, att militära skäl och försörjningssynpunkter kanske tvinga till utsträckt statlig produktion. Samtidigt påyrkas både organisatoriska och andra förbättringar i den av staten redan hitills, ofta på ett ganska decentraliserat vis bedrivna affärsverksamheten.

Jag skall avbryta här för att inte komma in på ett gebit, där ideologiska och utrikespolitiska skäl lätt skjutas fram på bekostnad av de rent praktiska synpunkter, som dagens »fara i dröjsmål» är bäst betjänt av. Det återstår mig blott att rekapitulera, att de ekonomiska anpassningsproblem, som Finland har att kämpa med, äro enorma och kanske vid första påseende kunde tyckas oöverbärliga. De äro dock överkomliga, om blott de yttre politiska betingelserna inte undergå en radikal försämring. Finlands näringsliv är inte så mångsidigt balanserat som t. ex. Sveriges och har dessutom varit utsatt för våldsammare störningar. Men det finns resurser för ganska stora nyheter och det finns möjligheter att t. o. m. pressa ut ökade resultat ur den gamla produktionsapparaten. En höjning i riktning mot den forna nationalinkomsten borde inte vara omöjlig, och försörjningsproblemet är av den natur att det måste lösas. Om man enas i detta medvetande, så skola, hoppas man, de intressemotsättningar, vilka under dessa exceptionella förhållanden äro ofrånkomliga, ge vika. I kampen för Finlands frihet och oberoende är den ekonomiska basen inte att underskatta. Insikten härom skall säkert framkalla den behövliga villigheten till det slags anpassning, som kallas försakelse, och den målmedvetna viljan till den sorts anpassning, som är aktiv och t. o. m. nyskapande. En ekonomisk utveckling, som korresponderar med landets visade politiska och militära hållfasthet, är vad Finland behöver. Knappt någon tvekar om målets nåbarhet, och ingen skyr att sätta in sina bästa krafter.